Uluslararası Multidisipliner Akademik Araştırmalar Dergisi / Mayıs-Haziran-Temmuz-Ağustos Cilt: 11 Sayı:2
Journal of International Multidisciplinary Academic Researches / May-June-July-August Volume: 11 Issue: 2
2024
www.joimar.com

TÜRKİYE'DE DERS KİTAPLARINDA VE ÖĞRETİM PROGRAMINDA SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS ÖĞELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

EVALUATION OF INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE ELEMENTS IN TEXTBOOKS AND CURRICULUM IN TURKEY

Gülçin TEKİN KAMAŞ

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kültürel Miras ve Kültür Yönetimi Anabilim Dalı
***e-mail: tekinglcn@hotmail.com**

ÖZET
Yapılan bu çalışmada Türkiye'de ders kitaplarında ve öğretim programında somut olmayan kültürel miras öğelerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırma kapsamında derleme çalışmalarda sıklıkla kullanılan doküman incelemesi modelinden yararlanılmıştır. Bu kapsamda araştırma konusu ile ilgili olarak geçmiş dönemlerde yapılan araştırma sonuçları değerlendirilmiştir. Araştırma kapsamında incelenen çalışmalara Google Akademik veri tabanı ile YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından erişilmiştir. Yapılan çalışma bulgularına göre ders kitaplarında somut olmayan kültürel miras öğelerine sıklıkla yer verildiği görülmüştür. Somut olmayan kültürel miras öğelerine en fazla Türkçe, Sosyal Bilgiler ve Edebiyat derslerinde yer verildiği bulunmuştur. Sosyal bilgiler dersinde somut olmayan kültürel miras öğelerine genel olarak kültür ve miras öğrenme alanı altında değinildiği tespit edilmiştir. Geçmiş yıllarda faydalanılan ders kitaplarına kıyasla son yıllarda kullanılmaya başlanan ders kitaplarında somut olmayan kültürel miras öğelerine daha fazla değinildiği belirlenmiştir. Sonuç olarak, Türkiye'de özellikle ilkokul ve ortaokul kademesinde yer alan derslerde somut olmayan kültürel miras öğeleri konusunda öğrenci bilgi düzeyinin arttırılmaya çalışıldığı söylenebilir.
Anahtar Kelimeler: Kültürel miras, ders kitapları, somut olmayan kültürel miras öğeleri

ABSTRACT
In this study, it was aimed to evaluate the intangible cultural heritage elements in textbooks and curriculum in Turkey. Within the scope of the research, a document analysis method, which is commonly used in compilation studies, was used. In this context, the results of research conducted in previous periods regarding the research topic were evaluated. The studies examined in the research were accessed from the Google Scholar database and the National Thesis Center database of the Council of Higher Education. According to the findings of the study, it was observed that intangible cultural heritage elements are frequently included in textbooks. It was found that intangible cultural heritage elements are mostly included in Turkish language, Social Studies, and Literature courses. It has been determined that intangible cultural heritage elements are generally mentioned under the field of culture and heritage learning in the social studies course. It has been determined that recent textbooks emphasize intangible cultural heritage elements more than compared to those used in previous years. As a result, it can be said that efforts are being made to increase students' knowledge of intangible cultural heritage elements in primary and middle school levels in Turkey.
Key Words: Cultural heritage, textbooks, intangible cultural heritage elements

GİRİŞ

Kültür kavramı, hakkında farklı disiplinler tarafından farklı tanımlamalar üretilmiş geniş bir kavramdır. Tarihsel süreçte felsefe, eğitim, antropoloji gibi sosyal bilimlerin araştırma konusu olmuş olan kültür; hem yaşayış şekli, toplumsal olgular ve gelenekler anlamında hem de bireysel psikoloji, sosyal çevreye uyum, değerler ve davranışlar anlamında ele alınmıştır. Kültür terimi, 18. yüzyılın başlarından itibaren yalnızca "bir şeyin kültürü" olarak değil, aynı zamanda kendi başına bağımsız bir kavram olarak incelenmeye başlanmıştır. Bu dönemde kültür öncelikle genel düşüncenin bir yansıması olarak kabul edilmiş, akabinde toplumsal boyutta dünyayı anlamlandırma sürecinin gelişimi olarak görülmüştür. Sonrasında sanat kavramı çerçevesinde ele alınan ve sanatın genel yapısını açıklayan bir terim olarak kullanılan

kültür, 18. yüzyılın ilerleyen dönemlerinde ise hem düşünsel hem ruhsal bir yaşam tarzı olarak tanımlanmıştır (Oğuz, 2011). Kültür, sosyal bilimlerin ve insani bilimlerin ortak araştırma alanı olarak görülmektedir. Bununla birlikte, kültürel antropoloji kültürü inceleyen temel disiplin olarak kabul edilmektedir. Antropoloji, toplumu inceleyen bir sosyal bilim dalıdır. Geleneksel ve ilkel toplumlar ile birlikte farklı toplum modellerini ele alarak insanlığı anlamaya ve açıklamaya çalışır. Antropoloji de kendi içerisinde farklı alanlara ayrılmaktadır. Bu farklı alanlara göre kültüre ilişkin yapılan yorumlar da farklılaşmaktadır (Şişman, 2014). Kültür, toplumu ortaya çıkaran temel olgu olarak insanın hayatı boyunca ortaya koyduğu düşünsel ve maddesel ürünlerin toplamıdır. Bu anlamda kültür; insana ait duygu, düşünce ve inançların bir sonraki nesillere aktarılmasıyla oluşan değer, davranış ve yaşantıların ortak bir bütünüdür (Gümüştekin, 2007).

Kültür kelimesinin tarihsel kökeni incelendiğinde, bu kavramın ilk olarak Latincede kullanılan "cultura" kelimesine dayandığı görülmektedir. Bu kelime tarih boyunca değişerek batı dillerinde "culture" olarak karşılık bulmuşken Osmanlı Türkçesinde ise "hars" kelimesine karşılık gelmektedir. 20. yüzyıla yaklaşırken Avrupa'da kültür kavramı; toplumların kendine has sembollerini, inanışlarını, bilgi birikimini, değerlerini, davranışlarını ve düşüncelerini ifade eden bir kavram olarak kullanılmıştır. Sosyoloji açısından ise kültür, insan etkileşimlerine yön veren, bireylerin toplum içinde sahip olduğu rollerin anlaşılmasını sağlayan bir kavram olarak ele alınmıştır (Kocadaş, 2004). Kültür toplumları yaşatan en önemli toplumsal değerdir. İnsanlık tarihinin başlangıcından günümüze dek uzanan gelenekler, görenekler ve inançların bütünü kültürü oluşturur.

Kültürü oluşturan bileşenler her zaman gözle görülen ve algılanan çıktılardan oluşmayabilir. Bir toplumun kültürel mirası içerisinde geçmişten günümüze uzanan bilgi ve beceriler, hikayeler, sözler, simgeler, davranış ve ritüeller bulunmaktadır. Tüm bunlar farklı yollarla, araç gereçlerle ve farklı ortamlar aracılığıyla nesilden nesle aktarılır. Bu bahsedilen kültürel çıktılar "somut olmayan kültürel miras" olarak ifade edilmektedir. Bu ifade, somut ürünlerin ardındaki kültürü tanımlamaktadır. Örneğin, bir bebeğin doğması somut olarak gözlenen bir olay olmakla birlikte, bebeğin kırkının çıkması ya da ailesi tarafından bebeğe bir isim verilmesi soyut uygulamalardır (Saral, 2019). Soyut kültürel miras; toplumun inanışları (evlilik, düğün, doğum, ölüm gibi), sözlü gelenekleri, dili, hikayeleri, ritüelleri, müzikleri ve sanatı gibi değerleri kapsamaktadır (Dinç, 2021). Kültürel mirasın ortaya çıkması kısa bir zaman içerisinde gerçekleşmez. Çünkü kültürel miras insanlık tarihinin başlangıcından itibaren modern zamanlara kadar süregelen bir mirası ve bu mirasın muhafaza edilmesini ifade etmektedir (Arıoğlu & Aydoğdu-Atasoy, 2015).

Somut olmayan kültürel mirasın korunması ve somut olmayan kültürel miras öğelerinin gelecek nesillere aktarılması büyük oranda eğitim ile mümkündür (Yan & Li, 2023; Lovtsova ve ark., 2021; Wang, 2018; Ott ve ark., 2014; Grammatikopoulou ve ark., 2018). Literatürde yer alan çalışmalarda da somut olmayan kültürel miras öğelerinin aktarılmasında ve korunmasında eğitimin önemli bir yere sahip olduğu belirtilmektedir (Xu & Zou, 2022; Merillas & Rodriguez, 2018; Pozzi ve ark., 2014; Yan & Chiou, 2021; Xu, 2023). Türkiye'de somut olmayan kültürel miras öğelerinin temel olarak Türkçe, Edebiyat ve Sosyal Bilgiler dersleri ile öğrencilere aktarıldığı görülmektedir (Kutlu, 2009; Özlek, 2019; Ceran & Yıldız, 2021; Azizoğlu & Okur, 2017). Somut olmayan kültürel mirasın eğitim vasıtasıyla gelecek nesillere etkili bir biçimde aktarılması için öncelikli olarak eğitim sisteminin somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasındaki etkinliğinin incelenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda yapılan bu çalışmada Türkiye'de ders kitaplarında ve öğretim programında somut olmayan

kültürel miras öğelerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Doküman incelemesi yönteminin kullanıldığı bu araştırmada konu ile ilgili olarak geçmiş dönemde yapılan araştırma özetleri incelenmiştir.

Somut Olmayan Kültürel Miras Kavramı

Sosyal varlıklar olarak insanlar tarihin başından itibaren topluluklar halinde yaşamışlardır ve süreç içerisinde birbirinden farklı birçok topluluk meydana gelmiştir. Uzun yıllar birlikte yaşayan topluluklar kendilerine has bir kültür yaratmışlardır. Bu kültür toplumun değerlerini, geleneklerini, göreneklerini ve davranışlarını yansıtmaktadır. Bu kültür elemanları somut olmayan kültürel mirasın bir parçasıdır. Somut olmayan kültürel miras toplumun kültürü ile iç içedir. Günümüzde yaşanan teknolojik gelişmeler ve globalleşme ile birlikte insanlar somut olmayan kültürel miraslarını yeterince muhafaza etmemektedir. Bu nedenle somut olmayan kültürel mirasın zamanla yok olması riski bulunmaktadır. Somut kültürel mirası koruma kapsamında alınan koruma önlemlerine benzer şekilde, somut olmayan kültürel mirasın da muhafaza edilebilmesi amacıyla 2003 yılında "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi", Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Kurumu olan UNESCO tarafından kabul edilmiştir. Böylelikle somut olmayan kültürel mirasın muhafaza edilmesine ilişkin ilk önlemlerden birisi uygulamaya konmuştur (Dinç, 2021). Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi (2003), sözleşmenin ikinci maddesinde somut olmayan kültürel mirası nesilden nesle aktarılan, toplulukların tabiatla, çevreyle ve kendi tarihleriyle olan etkileşimleriyle gelişen, kendini sürekli olarak yenileyen, topluluklara süreklilik ve kimlik kazandıran, kültüre ve insanın var ettiklerine katkıda bulunan bir olgu olarak tanımlamıştır. Bu tanımlamayla beraber somut olmayan kültürel mirasa ait unsurlar arasında sözlü gelenekler, hikayeler, toplumsal ritüeller, uygulamalar ve kutlamalar, sözel bilgi, gösteri sanatları ve el sanatları örnek olarak gösterilmiştir (Çakmak, 2023).

Türkiye'de Somut Olmayan Kültürel Miras Öğeleri

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu, kısaca UNESCO, 29 Eylül-17 Ekim 2003 tarihlerinde Paris'te yapılan 32. Genel Konferans sırasında Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesini imzalamıştır. Bu sözleşme ülkemizde 19 Ocak 2006 tarihinde yapılan TBMM toplantısında oy çokluğu ile kabul edilmiştir. Bu doğrultuda 5448 numaralı "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun" yürürlüğe girerek 26056 Sayılı Resmî Gazetede 21.01.2006'da yayımlanmıştır. Bu sözleşmeye ülkemizin taraf olma süreci 27.03.2006 tarihinde netlik kazanmıştır. Buna göre sözleşmede yer alan 16., 17. ve 18. maddelerde somut olmayan kültürel miras ögeleri listelenmiştir. Bu listeler ayrı ayrı şu şekilde adlandırılmıştır (UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, 2023):

1. İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi

2. Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi

3. Korumanın İyi Uygulamaları Kaydı

Somut olmayan kültürel miraslar listesine Türkiye'den eklenen eserler ilk olarak 2008'de İstanbul'da Hükümetler Arası Komite tarafından gerçekleştirilen Üçüncü Olağan Toplantısı'nda gündeme alınmıştır. Bu toplantıda daha önce ilan edilen başyapıtlar, 16. madde kapsamında Somut Olmayan Kültürel Miras Temsilî Listesine eklenmiştir. İnsanlığın somut

olmayan kültürel mirası temsilî listesi şu şekilde açıklanmıştır (UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, 2023):

İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi

1. Meddahlık Geleneği (2008)

2. Mevlevi Sema Törenleri (2008)

3. Âşıklık Geleneği (2009)

4. Karagöz (2009)

5. Nevruz (Azerbaycan, Hindistan, İran, Kırgızistan, Özbekistan ve Pakistan ile ortak dosya (2009) (2016 yılında dosya Afganistan, Azerbaycan, Hindistan, Irak, İran, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Pakistan, Tacikistan ve Türkmenistan katılımı ile genişletilmiştir)

6. Geleneksel Sohbet Toplantıları (Yaren, Barana, Sıra Geceleri ve diğer, 2010)

7. Alevi-Bektaşi Ritüeli Semah (2010)

8. Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali (2010)

9. Geleneksel Tören Keşkeği (2011)

10. Mesir Macunu Festivali (2012)

11. Türk Kahvesi ve Geleneği (2013)

12. Ebru: Türk Kâğıt Süsleme Sanatı (2014)

13. İnce Ekmek Yapımı ve Paylaşımı Geleneği: Lavaş, Katırma, Jupka, Yufka (Azerbaycan, İran, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye ile ortak dosya) (2016)

14. Geleneksel Çini Sanatı (2016)

15. Bahar Bayramı Hıdırellez (Makedonya ile ortak dosya) (2017)

16. Dede Korkut-Korkut Ata Mirası: Kültürü, Efsaneleri ve Müziği (Azerbaycan ve Kazakistan ile Ortak Dosya, 2018)

17. Geleneksel Türk Okçuluğu (2019)

18. Minyatür Sanatı (Azerbaycan, İran ve Özbekistan ile Ortak Dosya) (2020)

19. Geleneksel zekâ ve strateji oyunu: Togyzqumalaq, Toguz Korgool, Mangala / Göçürme (Kazakistan ve Kırgızistan ile Ortak Dosya) (2020)

20. Hüsn-i Hat, Türkiye'de İslam Sanatında Geleneksel Güzel Yazı (2021)

21. Çay Kültürü: Kimlik, Misafirperverlik ve Toplumsal Etkileşim Sembolü (Azerbaycan ile ortak dosya, 2022)

22. İpek Böcekçiliği ve Dokuma için İpeğin Geleneksel Üretimi (Afganistan, Azerbaycan, İran, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan ile ortak dosya, 2022)

23. Nasreddin Hoca/Molla Nesreddin/Molla Ependi/Apendi/Afendi Kozhanasyr Fıkra Anlatma Geleneği (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan, Özbekistan ile ortak dosya, 2022)

24. Tezhip/Tazhib/Zarhalkori/Tezhip/Naqqoshlik (Azerbaycan, İran İslam Cumhuriyeti, Tacikistan ve Özbekistan ile ortak dosya, 2023)

25. İftar/Eftari/İftar/İftor ve Sosyo-Kültürel Gelenekleri (Azerbaycan, İran İslam Cumhuriyeti ve Özbekistan ile ortak dosya, 2023)

26. Balaban/Mey Zanaatkârlığı ve İcra Sanatı (Azerbaycan ile ortak dosya, 2023)

27. Sedef Kakma İşçiliği (Azerbaycan ile ortak dosya, 2023)

Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi

28. Islık Dili (2017)

29. Geleneksel Ahlat Taş İşçiliği (2022)

30. Zeytin Yetiştiriciliği ile İlgili Geleneksel Bilgi, Yöntem ve Uygulamalar (2023)

Konu İle İlgili Yapılan Araştırmalar

Yavuz (2024) tarafından yapılan araştırmada somut olmayan kültürel miras unsurlarının kullanımı açısından edebiyat kitaplarının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda ortaöğretim düzeyi Türk Dili ve Edebiyatı ders kitapları incelenmiştir. Araştırmada somut olmayan kültürel miras unsurlarının en çok 10. sınıf ders kitaplarında yer aldığı saptanmıştır. Kitaplarda sözlü geleneği yansıtan kültür öğelerinden şiir, efsane, destan, masal, deyim, atasözü, halk şiiri, tekerlemeye; gösteri sanatlarından halk tiyatrosuna (Karagöz, köy seyirlik oyunu, meddah) yer verildiği gözlemlenmiştir. Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenlerden halk inanışları, konuk ağırlama geleneği, ata sporlarımız ve ritüeller (doğum, düğün, nişan kına) ile ilgili metinlerin yer aldığı tespit edilmiştir. Doğa ve evrenle ilgili uygulamalardan halk mimarisi ve halk haberleşmesine ilişkin öğelere rastlanmıştır. El sanatlarında ise hat ve minyatür sanatlarının yer aldığı görülmüştür. Ayrıca UNESCO somut olmayan kültürel miras listesinde yer alan Türk kahvesi ile ilgili metinlerin de kitaplarda yer aldığı ifade edilmiştir.

Karaoğulları (2023) tarafından yapılan araştırmada soyut olmayan kültürel mirasın aktarımına ilişkin ortaokul Türkçe derslerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmaya 7. sınıfa devam eden 22 öğrenci katılmıştır. Araştırmada Türkçe dersinde kullanılan, somut olmayan kültürel mirasa ilişkin kazanım edindirmeyi amaçlayan metin ve uygulamaların etkili olduğu görülmüştür. Öğrencilerin bu sayede kültürel değerlere ilişkin tutumlarının olumlu yönde geliştiği ve farkındalık kazandıkları belirlenmiştir. Ayrıca öğrencilerin somut olmayan kültürel mirasın boyutlarından sosyal hayat, sözlü gelenekler, kültürel bilinç, geleneksel el sanatları ve doğa ve evren üzerine bilgi ve uygulamalar alanlarında kazanımlar elde ettikleri tespit

edilmiştir. Uygulama öncesinde ise öğrencilerin Türkçe dersinde bu alanlara ilişkin metinler ya da etkinliklerle karşılaşmadıkları ifade edilmiştir.

Hündür (2022) tarafından yapılan araştırmada sosyal bilgiler dersinde somut olmayan kültürel miras eğitiminde öğretim materyallerinin kullanımını incelemek amaçlanmıştır. Araştırmaya 12 7. sınıf öğrencisi katılmıştır. Araştırmada, somut olmayan kültürel miras eğitiminde fotoğraf ve video kullanımının öğrencilerin derse ilişkin tutumlarını olumlu etkilediği ve farkındalıklarını arttırdığı, öğrenimin daha etkili olmasını sağladığı, öğrenmeyi kolaylaştırdığı, daha eğlenceli bir öğrenme ortamı sağladığı, öğrenmeyi kalıcı hale getirdiği görülmüştür. Öğrencilerin somut olmayan kültürel miras eğitiminde fotoğraf ve video kullanımını gerekli gördükleri ortaya çıkmıştır.

Tokat (2022) tarafından yapılan araştırmada kültürel miras öğrenme alanının ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarındaki yerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda 5. 6. ve 7. sınıflarda Sosyal Bilgiler dersi kitabındaki Kültür ve Miras üniteleri incelenmiştir. Araştırmada kültürel mirasa ilişkin kazanımların 5. sınıflarda ağırlıklı olarak tarih, antropoloji, sosyoloji ve çevre eğitimi üzerine; 6. sınıflarda tarih, antropoloji, ekonomi, siyaset ve sosyoloji üzerine; 7. sınıflarda tarih, siyaset, ekonomi, antropoloji ve sosyoloji üzerinde olduğu görülmüştür. Ünitenin değer, kültür ve beceri kazanımını hem doğrudan hem dolaylı olarak hedeflediği gözlemlenmiştir. Ünitede belirlenen kazanımların gerçekleşmesi için farklı öğretim yöntemlerinden, görsellerden ve etkinliklerden faydalanıldığı saptanmıştır. Estetik ve kültürel mirasa duyarlılık kazanımı çerçevesinde tarihi konular, doğal varlıklar, eserler ve ortak değerleri yansıtan kültürel öğelerin ele alındığı tespit edilmiştir.

Aydoğan (2020) tarafından yapılan araştırmada müze eğitimi dersindeki kültürel miras bilinci kazanımları incelenmiştir. Araştırmaya Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi'nde öğrenim gören 9 öğrenci katılmıştır. Araştırmada müze eğitimi dersinin kültürel miras bilincinin kazanımına yönelik amaçları; kültürel mirasa yönelik bakış açısı, müze eğitimi öğretisi, kültür algısı ile bilinç ve süreç izlenimi olarak 4 temaya ayrılmıştır. Kültür algısı yönünden öğrencilerin kültürü kendi ait oldukları çevreden yola çıkarak değerlendirdikleri, gelenek ve görenekleri kültürün önemli bir parçası olarak gördükleri saptanmıştır. Kültürden bahsedildiğinde öğrencilerin ilk aklına gelen kavramın yemek kültürü olduğu görülmüştür. Öğrencilerin kültürel mirası zamansal, estetik ve sosyal görev yönünden anlamlandırdıkları, yaşadıkları çevreyle kültürel mirası ilişkilendirdikleri görülmüştür. Müze eğitimi dersinin öğrencilerin kültürel miras ile güncel yaşam arasında bağlantı kurmasına ve somut olmayan kültürel mirasa ait uygulamaları canlı olarak öğrenmesine, somut olmayan kültürel miras ögelerinden mitolojik efsanelere ve hikayelere karşı ilgi geliştirmesine katkı sunduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin bu dersle birlikte somut olmayan kültür miraslarına karşı yeni bir bakış açısı kazandıkları rapor edilmiştir.

Gülden (2019) tarafından yapılan araştırmada somut olmayan kültürel miras ögelerinin kullanımı açısından Türkçe öğretim programlarının ve ders kitaplarının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda 2006, 2015, 2017, 2018 yıllarında kullanılan Türkçe öğretim programları ve ders kitapları incelenmiştir. Araştırmada ders kitapları arasında somut olmayan kültürel mirasın kullanımı bakımından farklılıklar tespit edilmiştir. 2017-2018 yılı 5. sınıf, 2018 yılı 6. sınıf ve 2006 yılı 8. sınıf ders kitaplarında kültürel niteliklerin daha fazla olduğu görülmüştür. Ders kitaplarında yer verilen somut olmayan kültürel miras öğelerinin toplumsal uygulamalar ve ritüeller, sözlü gelenekler ve anlatımlar, doğa ve evrene ilişkin bilgi ve uygulamalar, gösteri sanatları ve el sanatları olduğu saptanmıştır. Sözlü gelenek ve

anlatımlardan en sık deyimler, atasözleri, şiirler ve hikâyelere; toplumsal uygulamalar ve ritüellerden en sık bayramlara, geleneklere, cirit ve güreş sporlarına; doğa ve evrene ilişkin bilgi ve uygulamalardan en sık tarihi konutlar, çeşmeler ve ibadethanelere; el sanatlarından en sık geleneksel mesleklere, giyime, ebru, hat ve çini sanatlarına; gösteri sanatlarından ise en çok halk müziği ve Karagöz oyununa yer verildiği ortaya çıkmıştır.

Gürbüz (2019) tarafından yapılan araştırmada somut olmayan kültürel mirasın kullanımı açısından Türkçe ders kitaplarının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda 2016-2017 ve 2017-2018 Eğitim Öğretim yıllarında kullanılan Türkçe ders kitapları incelenmiştir. Ders kitaplarında somut olmayan kültürel mirasın en fazla sözlü gelenekler ve anlatımlar unsuruna yer verildiği saptanmıştır. Sözlü gelenek ve anlatımlardan ise en çok deyimlere yer verildiği, bunu masalların, atasözlerin, efsanelerin, halk şiirlerinin izlediği görülmüştür. Kitaplarda gösteri sanatlarından en sık halk çalgılarının ve halk tiyatrosundan Karagöz oyununun yer aldığı; âşık müzikleri, halk oyunları, ortaoyunu, kukla gibi gösteri sanatlarına yer verilmediği tespit edilmiştir. Toplumsal uygulamalar ve ritüeller başlığı altında en sık toplumsal statü ve farklılıklara yer verildiği; kutlama, tören ve ritüeller arasından bayramlara, akrabalığa, düğünlere, türbelere ve nazara değinildiği belirlenmiştir. Doğa ve evrenle ilgili uygulamalardan ise en sık halk mimarisinin; el sanatlarından ise en sık demircilik, oymacılık, hattatlık, dokumacılık gibi geleneksel mesleklerin kitaplarda yer aldığı oraya çıkmıştır.

Dündar (2018) tarafından yapılan araştırmada somut olmayan kültürel mirasın İngilizce ders kitaplarındaki yerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda UNESCO Kültürel Mirası Koruma Sözleşmesini kabul etmiş olan ülkelerden Türkiye, Norveç, Japonya, Hindistan ve Avusturya'daki İngilizce ders kitapları incelenmiştir. Araştırmada incelenen kitaplarda ülkelerin iç çevreyi temsil eden sözcüksel terimlere dış çevreyi temsil eden kelimelerden daha fazla yer verdikleri görülmüştür. Ders kitaplarında yer alan somut olmayan kültürel miras ögelerinin en fazla sözlü gelenekler ve anlatılar boyutunda olduğu, ikinci sırada ise evren ve doğaya ilişkin uygulamaların yer aldığı belirlenmiştir. Ayrıca kitaplarda toplumsal ritüel ve eğlence uygulamalarına da rastlanırken, görsel sanatlara diğer kültür ögelerinden daha az yer verildiği tespit edilmiştir.

Gürel (2018) tarafından yapılan araştırmada sosyal bilgiler dersinde somut olmayan kültürel miras uygulamalarının kullanımını incelemek amaçlanmıştır. Araştırmaya 50 7. sınıf öğrencisi katılmıştır. Araştırma sonucunda somut olmayan kültürel miras etkinliklerinin öğrencilerdeki somut olmayan kültürel mirasa ilişkin tutumu pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Öğrencilerin somut olmayan kültürel miras kavramını anladıkları, somut kültürel mirastan ayırt edebildikleri, ulusal değerlere kıyasla yöresel değerlere ilişkin farkındalıklarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca öğrencilerin somut olmayan kültürel mirasın öğelerinden olan geleneksel oyunlara karşı ilgili oldukları ancak bunları deneyimleme fırsatlarının fazla olmadığı saptanmıştır. Aynı araştırmada aile ve çevrenin kültürel değerleri aktarım konusunda önemli bir yeri olduğu, ancak teknolojinin gençleri milli değerlerden uzaklaştırdığı rapor edilmiştir.

Gürkan (2015) tarafından yapılan araştırmada somut olmayan kültürel miras unsurları bakımından sosyal bilgiler ders kitaplarının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda 4. 5. 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları incelenmiştir. Araştırmada ders kitaplarında özellikle kültürel farklara ve yöresel uygulamalara yer verildiği; gelenekselliğin vurgulandığı; dil, din, sanat ve giyim gibi değerlerden sıklıkla bahsedildiği görülmüştür. UNESCO miras listesinden ise kitaplarda kısaca bahsedildiği tespit edilmiştir. Kitaplarda toplumsal uygulamalar, ritüeller,

şölenler boyutunda düğünler, bayramlar, Hıdırellez, Nevruz törenleri ve Âşıklık geleneğinin; doğa ve evrenle ilgili uygulamalar boyutunda mutfak kültürünün; el sanatları geleneği boyutunda bakır işlemeciliği, ebru sanatı ve dokumacılığın; sözlü gelenekler ve anlatımlar boyutunda fıkra, türkü, atasözü, mani, tekerleme, deyimin; gösteri sanatları boyutunda halk oyunlarının yer aldığı belirlenmiştir. Ayrıca ders kitaplarında "somut olmayan kültürel miras" kavramı yerine milli kültür, ortak miras, kültürel miras kavramlarının kullanıldığı rapor edilmiştir.

Pehlivan (2015) tarafından yapılan araştırmada, sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan somut olmayan kültürel miras unsurlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda 5. 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları incelenmiştir. Araştırma sonucunda ders kitaplarında somut olmayan kültürel miras unsurlarının tümünün yer aldığı belirlenmiştir. Somut olmayan kültürel mirasa ilişkin en fazla içeriğin 7. sınıf ders kitaplarında yer aldığı görülmüştür. Kitaplarda somut olmayan kültürel miras unsurlarından en çok sözlü gelenekler ve anlatımlara yer verildiği, kazanım ve etkinlik açısından ise en fazla kültür ve miras öğrenme alanı etkinliklerinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Gösteri sanatlarına ilişkin örneklerin ise yalnızca 7. sınıf ders kitaplarında yer aldığı, 5. ve 6. sınıf kitaplarında bu alana hiç yer verilmediği saptanmıştır.

SONUÇ

Somut olmayan kültürel miras hakkındaki bilgi düzeyinin geliştirilmesi ve somut olmayan kültürel miras öğelerine yönelik tutumların olumlu yönde şekillenmesi eğitim ile mümkündür. Türkiye'nin somut olmayan kültürel miras öğelerinin oldukça fazla olduğu bilinmektedir. Bu durum dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi ülkemizde de somut olmayan kültürel miras öğelerinin eğitim vasıtasıyla öğrencilere aktarılmasını büyük bir zorunluluk haline getirmektedir. Yapılan bu çalışmada da ülkemizde ders kitaplarında ve öğretim programında somut olmayan kültürel miras öğelerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırma kapsamında konu ile ilgili olarak geçmiş dönemlerde yapılan çalışma sonuçları değerlendirilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, somut olmayan kültürel miras öğelerinin ilkokul, ortaokul ve lise kademesinde yer alan dersler ile öğrencilere aktarıldığı görülmüştür. Somut olmayan kültürel miras öğelerinin en fazla yer aldığı ders kitaplarının başında Türk dili ve edebiyatı, Türkçe ve sosyal bilgiler derslerinin geldiği tespit edilmiştir.

Türk dili ve edebiyatı dersinde öğrencilere aktarılan somut olmayan kültürel miras öğelerinin başında Türk kahvesi, ritüeller (doğum, düğün, nişan kına) ve şölenler, halk inanışları, konuk ağırlama geleneği, ata sporlarımız ile UNESCO tarafından somut olmayan kültürel miras listesine dahil edilen öğelerin geldiği belirlenmiştir. Türkçe ders kitaplarında ve öğretim programında öğrencilere aktarılan somut olmayan kültürel miras öğelerinin sosyal hayat, sözlü gelenekler, şiirler ve hikayeler, halk çalgıları, orta oyunu, meddahlık, bayram gelenekleri, kültürel bilinç, geleneksel el sanatları şeklinde sıralandığı tespit edilmiştir. Somut olmayan kültürel miras öğelerinin en fazla görüldüğü ders kitaplarının ise sosyal bilgiler dersinde yer aldığı görülmüştür. Yapılan çalışmalarda sosyal bilgiler dersinde üzerinde sıklıkla durulan somut olmayan kültürel miras öğelerinin başında tarihi konuların, ortak değerlerin, aile değerlerinin, mutfak kültürünün, ebru sanatı ve dokumacılığın, atasözü, mâni ve türkülerin geldiği sonucuna ulaşılmıştır. Ortaya çıkan sonuçlar değerlendirildiği zaman ülkemizde eğitim sistemi içerisinde somut olmayan kültürel miras öğelerine sıklıkla yer verildiği söylenebilir. Buna karşılık yapılan literatür taraması sonunda somut olmayan kültürel mirasın eğitim yoluyla aktarılmasının etkinlik düzeyinin ele alındığı çalışmaların sınırlı

olduğu görülmüştür. Bu kapsamda ders kitapları ile öğrencilere aktarılmaya çalışılan somut olmayan kültürel miras öğelerinin öğrenilme ve günlük hayatta kullanılma düzeylerinin ele alındığı çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKLAR

Arıoğlu, I. E., & Aydoğdu-Atasoy, Ö. (2015). Somut olmayan kültürel miras kapsamında geleneksel el sanatları ve Kültür ve Turizm Bakanlığı. *Electronic Turkish Studies, 10*(16), 109-126.

Aydoğan, Y. (2020). *Kültürel miras bilinci kazanımıyla ilgili müze eğitimi dersi üzerine bir durum çalışması*. Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Azizoğlu, N. İ., & Okur, A. (2017). Yurtdışında yaşayan Türklerin eğitiminde somut olmayan kültürel miras unsurlarının yeri. *Ana Dili Eğitimi Dergisi, 5*(4), 747-757.

Ceran, D., & Yıldız, D. (2021). 6. ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında somut olmayan kültürel miras unsurları. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 51, 321-337.

Çakmak, T. (2023). *Ortaokul BİLSEM öğrencilerinin somut olmayan kültürel mirasa yönelik tutum ve farkındalıklarının incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.

Dinç, S. (2021). *Somut olmayan kültürel mirasın müzelerde sergilenmesi: Bocuk gecesi örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Dündar, E. (2018). *İngilizce ders kitaplarında somut olmayan kültürel mirasın yeri*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Grammatikopoulou, A., Laraba, S., Sahbenderoglu, O., Dimitropoulos, K., Douka, S., & Grammalidis, N. (2019). An adaptive framework for the creation of exergames for intangible cultural heritage (ICH) education. *Journal of Computers in Education, 6*(3), 417-450.

Gülden, B. (2019). *Türkçe öğretim programlarının ve Türkçe ders kitaplarının kültür aktarımı bağlamında somut olmayan kültürel miras ögeleri açısından incelenmesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Gümüştekin, N. (2007). "*Kültür" kavramı ve Osmanlı'dan günümüze kültürel yapının incelenmesi*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.

Gürbüz, Y. (2019). *Ortaokul Türkçe ders kitaplarının somut olmayan kültürel miras unsurları bağlamında incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Muğla.

Gürel, D. (2018). *Somut olmayan kültürel miras etkinliklerinin 7. sınıf sosyal bilgiler dersinde kullanımı*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Gürkan, B. (2015). *Sosyal bilgiler ders kitaplarının somut olmayan kültürel miras açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Hündür, S.C. (2022). *Sosyal bilgiler dersinde öğretim materyallerinin somut olmayan kültürel miras eğitiminde kullanımı*. Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.

Karaoğluları, N. (2023). *Ortaokul Türkçe derslerinde somut olmayan kültürel mirasın kazandırılmasına yönelik bir araştırma*. Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Kocadaş, B. (2005). Kültür ve medya. *Bilig*, 34, 1-13.

Kutlu, M. M. (2009). Somut olmayan kültürel mirasın korunmasında eğitime yönelik ilk adım: Halk kültürü dersi. *Milli Folklor, 21*(82), 13-18.

Lovtsova, I. V., Burovkina, L. A., & Sheshko, A. S. (2021). Preservation of the intangible cultural heritage through the implementation of additional general education programs in the field of fine arts. *Revista Tempos e Espaços em Educação, 14*(33), 1-12.

Merillas, O. F., & Rodríguez, M. M. (2018). An analysis of educational designs in intangible cultural heritage programmes: The case of Spain. *Int. J. Intang. Herit,* 13, 190-202.

Oğuz, E. S. (2011). Toplum bilimlerinde kültür kavramı. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 28*(2), 123-139.

Ott, M., Dagnino F.M., & Pozzi F. (2014). Intangible cultural herit-age: towards collaborative planning of educational interventions. *Computers in Human Behavior*, 1-16.

Özlek, G. (2019). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin somut olmayan kültürel miras öğretimine ilişkin görüşlerinin belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray.

Pehlivan, A. (2015). *Açık ve örgün eğitim sosyal bilgiler ders kitapları ve öğretim programında somut olmayan kültürel miras ögelerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimler. Enstitüsü, Eskişehir.

Pozzi, F., Antonaci, A., Dagnino, F. M., Ott, M., & Tavella, M. (2014, January). *A participatory approach to define user requirements of a platform for intangible cultural heritage education*. In 2014 International Conference on Computer Vision Theory and Applications (VISAPP) (Vol. 2, pp. 782-788). IEEE.

Saral, E. (2019). *Somut olmayan kültürel miras konusunda türkiye'de yapılan bilimsel çalışmalar üzerine açıklamalı bibliyografya denemesi*. Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Muğla.

Şişman, M. (2014). *Örgütler ve kültürler*. Ankara: Pegem Akademi.

Tokat, Ö. (2022). *Ortaokul sosyal bilgiler öğretim programında kültür ve miras öğrenme alanının yeri ve ders kitaplarına yansıması*. Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.

UNESCO Türkiye Milli Komitesi. (2023). *UNESCO Somut olmayan kültürel miras listeleri*. www.unesco.org Erişim tarihi: 05.07.2024

Wang, C. Y. (2019). Building a network for preserving intangible cultural heritage through education: A study of Indonesian batik. *International Journal of Art & Design Education, 38*(2), 398-415.

Xu, W. (2023). A Study on the strategy of national quality education in primary and secondary schools integrating intangible cultural heritage ınheritance education. *Frontiers in Educational Research, 6*(17), 153-157.

Xu, Z., & Zou, D. (2022). Big data analysis research on the deep integration of intangible cultural heritage inheritance and art design education in colleges and universities. *Mobile Information Systems,* 1, 1-12.

Yan, W. J., & Chiou, S. C. (2021). The safeguarding of intangible cultural heritage from the perspective of civic participation: The informal education of Chinese embroidery handicrafts. *Sustainability, 13*(9), 1-21.

Yavuz, A. (2024). *Ortaöğretim Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarının somut olmayan kültürel miras unsurları bağlamında incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.

EXTENDED ABSTRACT

Intangible cultural heritage; it includes values such as society's beliefs (such as marriage, wedding, birth, death), oral traditions, language, stories, rituals, music and art (Dinç, 2021). The emergence of cultural heritage does not occur in a short time. Because cultural heritage refers to a legacy that has continued from the beginning of human history to modern times and the preservation of this heritage (Arıoğlu & Aydoğdu-Atasoy, 2015). In this process, textbooks especially have an important place in transferring intangible cultural heritage elements. The results of some studies conducted in our country on this subject are explained below.

In the research conducted by Yavuz (2024), it was aimed to examine literary books in terms of the use of intangible cultural heritage elements. In this regard, secondary school level Turkish Language and Literature textbooks were examined. In the research, it was determined that intangible cultural heritage elements were mostly included in the 10th grade textbooks. It has been observed that cultural elements reflecting oral tradition such as poetry, legends, epics, fairy tales, idioms, proverbs, folk poetry, nursery rhymes, and folk performing arts including folk theatre (Karagöz, theatrical village play, meddah) are included in books. It has been determined that there are texts about social practices, rituals and feasts, folk beliefs, the tradition of hosting guests, our ancestral sports and rituals (birth, wedding, engagement, henna).

The research conducted by Karaoğulları (2023), it was aimed to examine secondary school Turkish lessons regarding the transfer of non-intangible cultural heritage. 22 students studying the 7th grade participated in the research. In the research, it was seen that the texts and applications used in the Turkish language course, aiming to gain knowledge about intangible cultural heritage, were effective. It was determined that students' attitudes towards cultural values developed positively and they gained awareness. Furthermore, it has been determined that students gain acquisitions in dimensions of intangible cultural heritage such as social life, oral traditions, cultural consciousness, traditional handicrafts, and knowledge and practices concerning nature and the universe.

In a study conducted by Hündür (2022), it was aimed to examine the use of instructional materials in teaching intangible cultural heritage in social studies classes. 12 seventh-grade students participated in the research. In the research, it was seen that the use of photographs and videos in intangible cultural heritage education positively affects students' attitudes towards the course and increases their awareness, makes learning more effective, makes learning easy, provides a more entertaining learning environment, and makes learning permanent. It has been revealed that students find the use of photography and video necessary in intangible cultural heritage education.

In the research conducted by Tokat (2022), it was aimed to examine the place of cultural heritage learning field in secondary school social studies textbooks. In this context, the Culture and Heritage units in the Social Studies textbook in the 5th, 6th and 7th grades were examined. In the research, it was observed that the acquisitions regarding cultural heritage in the 5th grade are mainly focused on history, anthropology, sociology and environmental education; On history, anthropology, economics, politics and sociology in 6th grades; On history, politics, economics, anthropology and sociology in 7th grades. It has been observed that the unit targets the acquisition of values, culture and skills both directly and indirectly.

In the research conducted by Aydoğan (2020), cultural heritage awareness acquisitions in the museum education course were examined. 9 students studying at the Faculty of Fine Arts and Design participated in the research. In the research, the aims of the museum education course towards gaining cultural heritage awareness are; It is divided into 4 themes as perspective on cultural heritage, museum education doctrine, cultural perception and consciousness and process impression. In terms of cultural perception, it has been determined that students evaluate culture based on the environment they belong to and see traditions and customs as an important part of culture. It has been observed that when culture is mentioned, the first concept that comes to students' minds is food culture. It has been observed that students make sense of cultural heritage in terms of temporal, aesthetic and social duty, and associate cultural heritage with the environment they live in. It has been determined that the museum education course contributes to students establishing a connection between cultural heritage and daily life, learning the practices of intangible cultural heritage live, and developing interest in mythological legends and stories, which are among the intangible cultural heritage elements. It has been reported that students gained a new perspective on intangible cultural heritage with this course.

In the research conducted by Gülden (2019), it was aimed to examine Turkish teaching programs and textbooks in terms of the use of intangible cultural heritage elements. In this context, Turkish teaching programs and textbooks used in 2006, 2015, 2017, 2018 were examined. In the research, differences were identified between textbooks in terms of the use of intangible cultural heritage. It has been observed that cultural qualities are more prevalent in the 5th grade textbooks of the 2017-2018 academic year, the 6th grade textbooks of the 2018 academic year, and the 8th grade textbooks of the 2006 academic year. It has been determined that the intangible cultural heritage elements included in the textbooks are social practices and rituals, oral traditions and narratives, knowledge and practices regarding nature and the universe, performing arts and handicrafts. It has been revealed that idioms, proverbs, poems, and stories are the most frequently included from oral traditions and expressions; festivals, traditions, and sports such as jereed and wrestling are the most frequently featured from social practices and rituals; historical houses, fountains, and places of worship are the most commonly highlighted from knowledge and practices concerning nature and the universe; traditional professions, clothing, marbling, calligraphy, and tile art are the most frequently mentioned from handicrafts; and folk music and the Karagöz shadow play are the most frequently showcased from performing arts.